

SOKRATES A TÉLAUGES – AISCHINOVA SOKRATIKA MEDZI PLATONIZMOM A KYNIZMOM

FRANTIŠEK ŠKVRNDA, Katedra medzinárodných politických vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, Bratislava, SR

ŠKVRNDA, F.: Socrates and Telauges – Aeschines' Socratica between Platonism and Cynicism
FILOZOFIA, 74, 2019, No. 1, pp. 40 – 51

Following paper offers a new interpretation of the fragments from Aeschines' dialogue *Telauges*. The introduction briefly evaluates the literary sources of Aeschines' fragments and problems related to their authorship and authenticity. In the first part we scrutinize ancient testimonies about general philosophical and rhetorical features of Aeschines' dialogues. In the next parts we interpret all extant fragments from the dialogue *Telauges* and identify its putative pythagorean background. We propose that the main theme of the dialogue was the question of the care of the self, articulated on the background of philosopher's material welfare and philanthropy. We conclude that *Telauges* probably reflected the consequences that chanced upon the first generation of Socratics immediately after Socrates' trial and that Aeschines' Socratica stands in the middle between Platonism and Cynicism.

Keywords: Aeschines – Telauges – Socrates – Pythagoreanism – Philanthropy – Therapy

Úvod. Dielo Aischina zo Sfétu je pre nás nenávratne stratené, z jeho siedmich dialógov sa zachovali iba fragmenty.¹ Bádatelia nemajú jasno ani v tom, koľko zlomkov možno pričítať Aischinovi. Dittmar zaradil do svojej zbierky len päťdesiattri zlomkov (1912, 266 – 296). Giannantoni, s ktorého edíciou v štúdiu pracujeme, k nim pridal aj všetky svedectvá o Aischinovom živote, a takisto aj jeho listy, čím celkovo nazhromaždil stotri zlomkov (1990, 593 – 629). V poslednom čase sa však vyskytujú hlasy, že ani tento počet nemusí byť konečný, pretože Aischinovo myslenie môže byť implicitne prítomné vo viacerých textoch, ktoré Giannantoni do svojej zbierky nezahrnul (Pentassuglio 2017).

Ak sa pozrieme na Giannantonioho edíciu detailnejšie, zistíme, že z vyše sto aischinovských zlomkov takmer jednu pätinu predstavujú priame citácie z

¹ K otázke autenticity Aischinových dialógov, ktoré boli spochybňované už v antike, pozri bližšie štúdiu Beall (2001). Autor v nej dochádza k záveru, že pravých Aischinových dialógov bolo sedem, zvyšné, takzvané „akefálické“, boli dielom Pasifóna z Eretrie.

Aischinových dialógov.² Situácia sa však komplikuje, pretože ani jeden z týchto priamych citátov nemá takpovediac žiadnu filozofickú hodnotu. Ide len o izolované výrazy, slovné spojenia alebo stylisticky zaujímavé vety, ktoré si zapisovali neskorší antickí gramatici pre ich osobitosť či zvukomalebnosť. Väčšina zo zvyšných fragmentov síce má filozofický charakter, problémom je však ich proveniencia. Pochádzajú prevažne od autorov druhej sofistiky (Flavios Filostratos, Aelios Aristeides, Maximos z Tyru, Dion z Prusy) a jej širšieho intelektuálneho prostredia (Pollux, Plutarchos, Diogenes Laertský, Aténaios, Galenos). Referáty, ktoré sa vyznačujú filozoficky najpregnantnejším obsahom, pochádzajú najmä od Aelia Aristeida a Maxima z Tyru, ktorí vo svojich rečníckych deklamáciách imitujú Aischina a štylizujú sa do pozície akýchsi jeho diskusných partnerov, pričom do diskusie s Aischinom neraz zapájajú aj Platóna, iných sokratovcov, či dokonca samého Sokrata. Parafrazuje Maximos vo svojej XXXVIII. reči (*O tom, či sa človek môže stať prostredníctvom božského údelu dobrým*) Aischina len v štvrtom paragrafe, ako sa nazdáva Giannantoni, alebo je celá reč (7 paragrafov) prestúpená odkazmi a aforizmami, ktoré sa viažu k Aischinovmu dialógu *Alkibiades*? Kde viesť deliacu čiaru medzi Maximovými (Aeliovými) vlastnými myšlienkami a myšlienkami prevzatými z Aischinových dialógov, keď ich nemôžeme porovnať s originálom? Tieto otázky bezpochyby sťažujú prácu historikom filozofie, ktorí sa usilujú odhaliť povahu Aischinovej sokratiky a definovať jeho filozofické postoje. Aischinove myšlienky sú totiž natoľko zrastené s myšlienkami autorov, čo ich prezentujú, že je takmer nemožné určiť medzi nimi deliacu čiaru.

V predkladanej štúdií sa preto pokúsime minimalizovať hermeneutické problémy spojené s interpretovaním Aischinovho myslenia a zvolíme si taký postup, ktorý nám umožní zachytiť autentické Aischinove myšlienky a úvahy bez neskorších kontaminácií a interpolácií. Z tohto dôvodu sa sústredíme výhradne na Aischinov dialóg *Télauges*, z ktorého sa zachovalo len osem zlomkov. Obsah tohto dialógu sme sa rozhodli rekonštruovať prostredníctvom interpretačného pravidla kontextuálnej koherencie, teda vsadiť ho do celkového intelektuálneho prostredia, v ktorom Aischinés tvoril a žil, a na ktoré zlomky priamo odkazujú.

Aischinova sokratika – všeobecné charakteristiky. Kým prejdeme k analýze zlomkov Aischinovho *Télauga*, pokladáme za potrebné zhodnotiť správy antických autorov o Aischinovom mieste v dejinách antickej filozofie. Hoci niektorí moderní bádatelia označujú Aischina za „menšieho z menších sokratovcov“ (Mársico 2018, 202), z antických správ o Aischinových dielach vyplýva presný opak.

² Celkovo dvadsaťtri zlomkov. Porov. [SSR VI A 12 = A 94, A 43 – 45, 57, 65, 69, 76 – 77, 79, 82, 88, 92, 95 – 100].

Z formálneho hľadiska predstavovali Aischinove dialógy originálny typ sokratovskej literatúry, ktorý bol na jednej úrovni s dielami Xenofóna, Platóna či Antisthena. V Hermogenovej príručke o štýloch nachádzame nasledovné zhodnotenie Aischinovho slohu (Hermog., *De ideis* II 12,2 = [SSR VI A 20]): „Zdá sa, že o koľko Xenofón prevyšuje jednoduchosťou Platóna, o toľko Aischinés prevyšuje jemnosťou Xenofóna.”³

Výraz „jemnejší“ by nás nemal zvädzať k tomu, aby sme v Aischinovom diele videli naivnú a povrchnú filozofickú literatúru. „Jemnosť“ (λεπτότης) sa totiž zvykla spájať s takým typom reči, ktorá je z argumentačného hľadiska detailne prepracovaná a preto prijateľná pre poslucháča.⁴ Takéto ohodnotenie Aischinovho slohu môže zachytávať základnú črtu Aischinovho štýlu, ktorou je mimoriadna presvedčivosť.

Aischinés musel figurovať ako významný autor sokratovských dialógov už v štvrtom storočí pred Kristom. Aristoteles hodnotí presvedčivosť Aischinových diel týmito slovami (Aristoteles, *Rhet.* 1417 b1 = [SSR VI A 92]): „Okrem toho musí tvoja reč čerpať aj z ľudských emócií. Dosiahneš to tak, že budeš opisovať ich následky, ktoré poslucháči dobre poznajú. Dôležitý je aj opis charakteristických vlastností toho či onoho človeka. Napríklad... čo hovorí Aischinés o Kratylovi: Hlasno zasipel a zamával rukami. Toto je presvedčivé, pretože niečo známe sa stáva symbolom pre to, čo je neznáme.”

Pre Aristotela je Aischinov spôsob presvedčania príkladom sokratovského ἐπαγωγή, teda induktívneho úsudku vychádzajúceho z analógie. Zaujímavé je najmä Aristotelovo vysvetlenie, prečo je Aischinés taký presvedčivý – jeho argumenty analógiou sa zakladajú na tom, že jedna časť analógie je všeobecne známa a prijímaná, zatiaľ čo druhá je neznáma a má sa tou prvou dokazovať a potvrdiť. Aischinov prejav tak predstavuje pre Aristotela vzor sokratovskej metódy dokazovania, ktorá operuje prostredníctvom ľudských emócií.

Významné svedectvo o Aischinovom podmanivom štýle argumentovania podáva aj zlomok Timóna z Fliuntu (320 – 235 pred Kristom), autora filozofickej satiry *Škul'avi* (Σύλλοι). Timón vyjadruje Aischinovi uznanie veľmi špecifickým, no pre neho typickým spôsobom (Diog. Laert., *Vit.* II 55 a 62 = [SSR VI A 13]): „Slabé sú tie dva či tri či zopár viac spisov Xenofónových a sila Aischina, nie neschopná pri súdnych sporoch.“

Aischina Timón považuje za presvedčivého súdneho rečníka, čo korešponduje s inými doxografickými správami o tom, že Aischinés spolu so Sokratom ako prvý vyučoval rétoriku v Aténach (Diog. Laert. *Vit.* II 20). Okrem Aristotela a Timóna sa

³ Preklady Aischinových zlomkov preberáme od A. Kalaša s miernymi úpravami.

⁴ Pre Platóna (*Resp.* 523e – 524b) je napr. λεπτότης jedna zo zmyslových kvalít, ktorú vie rozpoznať jedine racionálna zložka duše (λογισμὸν τε καὶ νόησιν).

nám zachovalo významné svedectvo Panaitia z Rhodu (185 – 110 pred Kristom), ktorý pokladal Aischinove dialógy spolu s tými Platónovými, Xenofónovými a Antisthenovými za pravé, teda vzorové diela sokratovskej literatúry (Diog. Laert., *Vit.* II 64 = [SSR VI A 27/I H 17]). Neskorší antickí gramatici, akými sú vyššie uvedené Hermogenes či anonymný autor *Rétoriky*,⁵ hodnotia Aischinov štýl dokonca vyššie ako Platónov. Väčšina ďalších autorov sa však zhodne na Panaitiovom súde a Aischina zaraďuje na úroveň klasických sokratovcov Platóna, Xenofóna a Antisthena.⁶

Zo svedectiev o Aischinovom mieste v dejinách sokratiky môžeme vyvodit' niekoľko plauzibilných záverov. Podmanivosť Sokratovej rečníckej schopnosti je zachytená nielen Xenofónom a Platónom, ale najmä Aischinom, ktorého tradícia pokladá za najbližšieho a najvernejšieho Sokratovho spoločníka.⁷ Aischinés pracuje s postavou Sokrata trochu inak ako Xenofón a Platón. Zatiaľ čo prvý referuje o Sokratovej bezúhonnosti a cnostnom živote, druhý ho necháva rozvíjať komplexné metafyzické úvahy a zobrazuje ho ako náruživého hľadača definícií.⁸ Aischinove dialógy boli zrejme väčšmi prakticky orientované ako tie Platónove a väčšmi argumentačne prepracované ako tie Xenofónove. Ako príklady tém, ktoré riešil Aischinés vo svojich dialógoch, by sme mohli uviesť napr. Alkibiadov problém so ženami a pitím vína (*Axiochos*),⁹ Xenofónov problém manželskej lásky k jeho žene (*Aspasia*), alebo spôsob, akým sa Sokratés usiloval pripravovať Alkibiada na kariéru spravodlivého politika (*Alkibiades*). Zdá sa, že Aischinove práce predstavovali príklady starostlivosti o druhých (θεραπεία), nadobúdajúcej formu praktickej pomoci, ktorú filozof preukazuje druhým ľuďom.¹⁰

⁵ Porov. Giannantoni (1990, 603).

⁶ Tak napr. Longinos hovorí o Platónovi, Xenofónovi, Aischinovi a Antisthenovi [SSR VI A 34], spomínaný Anonym o Aischinovi, Herodotovi, Isokratovi, Lysiovi a Démostenovi [SSR VI A 35]. Frýnichos Aischina zaraďuje na úroveň Platóna, Démostena a deviatich rečníkov, ďalej Túkydida, Xenofóna, Kritia, Antisthena, Aristofána, Aischyla, Sofokla a Eurípida [SSR VI A 33]. Demetrios [SSR VI A 32] a Michael Psellos [SSR VI A 36] ho kladú na roveň Platónovi.

⁷ O tom, že antickí doxografi pokladali Aischina za najvernejšieho Sokratovho žiaka, svedčí tiež anekdota, podľa ktorej mal údajne Aischines od Xantipy obdržať po Sokratovej smrti jeho vlastné dialógy (Diog. Laert., *Vitae* II 60). Porovnaj tiež jedinú zmienku o Aischinovi u Platóna, kde sa spomína ako člen najvnútornejšieho okruhu Sokratových priateľov [SSR VI A 5].

⁸ Pozri bližšie Brisson (2018, 238 – 239), ktorý bližšie špecifikuje rozdielnosť medzi Xenofónovým a Platónovým Sokratom. Väčšmi analytický výklad Sokratovej metafyziky, ktorý vychádza z aporetických Platónových dialógov, pozri v Prior (2013).

⁹ Platón zobrazuje Alkibiada taktiež ako silného pijana (*Symp.* 218a – 220e), ale túto problematiku s ním Sokrates nikde nerieši.

¹⁰ K otázke terapeutického efektu Aischinových diel pozri interdisciplinárne zameranú štúdiu Lampe (2010), ktorá sa zameriava najmä na úlohu vášne a lásky (έπος) ako hlavnej kategórie, cez ktorú Sokrates pôsobí na druhých. K Sokratovej forme terapie v Platónovom dialógu *Charmidés* pozri bližšie Suvák (2018).

Aischinove diela tak mohli mať tú črtu, že boli *protreptické*, pričom s istou mierou pravdepodobnosti môžeme dokonca tvrdiť, že zachytávali myšlienky a postoje historického Sokrata, ktoré Aischinés nielenže verne zapisoval, ale aj majstrovsky upravoval po štylistickej stránke.

Télauges – dramatis personae. Prejdime teraz k Aischinovmu dialógu *Télauges*, o ktorom sa nám zachovalo celkovo len osem svedectiev [SSR VI A 83 – 90]. Začneme dramatickou kompozíciou, ktorú sme schopní na základe zachovaných zlomkov a kontextu rekonštruovať. V dialógu explicitne vystupovali Sokrates, Hermogenes a Télauges, implicitne možno sám Aischinés a Kritobulos.

Meno Télauges je v gréckej literatúre také zriedkavé, že poznáme prakticky len jednu postavu s týmto menom, ktorá žila pred tretím storočím pred Kristom: je ňou legendárny Pytagorov syn, učiteľ predsokratovcov Empedokla z Akragantu a Xenofana z Kolofónu (Diog. Laert., *Vit.* I 15). Podľa niektorých antických autorov Télauges – podobne ako Sokrates – nič nenapísal, no po svojom otcovi zdedil viaceré spisy, ktoré predtým uchovávala jeho staršia sestra Damóna, ktorá ich zase získala od svojej matky a Pytagorovej ženy Theanó.¹¹ Podľa iných autorov Télauges napísal diela *O Tetrakyse* a *Posvätná reč alebo o bohoch*.¹² Hoci sa žiadne zlomky od Télauga – ak vôbec nejaké existovali – nezachovali, je dôležité vnímať ho očami antických filozofov ako nástupcu autentickej pytagorovskej tradície, v ktorej zvyknú niektorí bádatelia vidieť rozkol medzi matematikmi a akuzmatikmi.¹³

Télauges je v Aischinovom dialógu vyobrazený ako spoločník Hermogena (Proklos, *In Plat. Cratyl.* 21 = [SSR VI A 83]): „Pretože Hermogenes je zosmiešňovaný u Aischina za to, že ho kazia peniaze; nezaujímalo ho, že prehlíada Télauga, svojho obľúbeného spoločníka, o ktorého nebolo postarané.“

Niektorí bádatelia sa nazdávajú, že z chronologického hľadiska je dej *Télauga* historicky nemožný.¹⁴ Dejová línia dialógu sa na prvý pohľad skutočne javí ako ťažko udržateľná: Pytagorov údajný syn pôsobil v Aténach ako približne 80-ročný

¹¹ Porov. bližšie Rowett (2014, 123).

¹² Télaugove spisy a odkazy na ich antické zdroje (Suidas) pozri v Dittmar (1912, 215).

¹³ Zhrnutie diskusie k problematike matematikov vs. akuzmatikov pozri v Thom (2013, 83 – 87). Tento autor sa usiluje zaujať strednú pozíciu, ktorá na jednej strane neredukuje pravý pytagoreizmus na rituálne dodržiavanie akuziem (Burkert) ani na „sekulárne“ matematické skúmanie kozmu (Zhmud).

¹⁴ K chronológii pozri bližšie Nails (2002, 273 – 274). Nailsová však prehlíada takú možnosť čítania zlomku [SSR VI a 84] (uvedený nižšie), v ktorej Kritobulos vôbec nefiguruje ako postava dialógu. Takéto čítanie je nielen možné, ale vzhľadom na pomerne časté „alegorické“ výklady postáv sokratovskej literatúry (porov. Diog. Laert., *Vitae* II 60, III 34, 36) aj pravdepodobné. Napokon možno uvažovať aj nad tým, či dialóg nebol – tak ako niektoré Platónove dialógy – vrstvený metanaratívne a či nenadobúdal formu nepriamej reči, v ktorej Aischines a Kritobulos počávajú príbeh o Télaugovi od niekoho iného, kto ho reálne zažil alebo vypočul (napr. od Sokrata).

(ak nie 90-ročný) spoločník azda 20-ročného Hermogena.¹⁵ Môžeme hypoteticky uvažovať nad tým, že pre kultúru antického Grécka nebolo nič nezvyčajné, ak mali mladí bohatí muži na starosti starých hostinných priateľov svojich otcov a príbuzných. Ako dokazuje príbeh o Periklovi a Anaxagorovi, sú to napokon práve starší filozofi, ktorí potrebujú starostlivosť svojich mladších priateľov a nasledovníkov: Anaxagoras sa rozhodol v pokročilom veku (γηραιόν) zomrieť, lebo ho každý, vrátane Perikla, prehliadal. Perikla to veľmi rozrušilo a pokúšal sa Anaxagora odhovoríť od jeho úmyslu, pretože ho potreboval ako svojho politického radcu. Anaxagoras, ktorý sa už zahalený do plášt'a pripravoval zomrieť a zdržiaval sa jedla, sa zrazu odokryl a odpovedal mu: „Perikles, tí, čo potrebujú lampu, musia do nej prilievať olej!“ (Plutarch., *Pericles* 16)

Vzťah Hermogena a Télauga tak mohol byť analogický vzťahu Perikla a Anaxagora – Hermogenes sa nestará o svojho vychovávateľa a učiteľa, z ktorého má inak veľký prospech, a práve to je predmetom Aischinovho výsmechu – prvok komickosti je napokon zjavný aj v príbehu o Anaxagorovi. Takúto hypotézu, ktorá sa pohybuje na hrane chronologickej udržateľnosti (Télauges ako Xenofanov učiteľ!), však treba prijímať opatrne. Pravdu totiž môžu mať aj tí autori, ktorí sa nazdávajú, že sokratika ako literárny žáner sa vyznačovala fiktívnym dejom a jej kardinálnym znakom nebola historicita (Suvák 2006, 16; Kalaš, Suvák 2013, 310; Mársico 2018, 213). Sokrates a Hermogenes tak pokojne môžu kráčať popri bájnóm Télaugovi, Pytagorovom synovi, ktorý azda ani nikdy neexistoval.

Pytagorovské pozadie Télauga. Zdá sa, že dialóg *Télauges* sa dotýkal problematiky pytagorovskej filozofie. Jeden z ôsmich zlomkov k *Télaugovi* (ktorý Giannantoni zaradil k Aischinovým zlomkom napriek tomu, že explicitne neobsahuje jeho meno) znie takto (Plutarch., *De curios.* 516c = [SSR VI a 90]): „Sokrates chodil stále dokola a nevedel si dať rady s Pytagorovou presvedčivou rečou.“

Postava Pytagora privádzala Sokrata nejakým spôsobom do apórie, čo môže indikovať situáciu nie nepodobnú Platónovmu *Parmenidovi*, kde starší predsokratovec vystupuje voči Sokratovi ako autorita, ktorá ho privádza do bezradnej situácie. Ak odhliadneme od dvoch pasáží z Platónovej *Ústavy* (530d, 600b), tak ide o ojedinelé miesto v celej sokratike, kde sa Sokrates zamýšľa priamo nad Pytagorovými myšlienkami, a kde vystupuje v netradičnej pozícii bezradnosti, do ktorej ho dostal iný filozof.

Pytagoreizmus presvitá aj z ďalšieho, filozoficky najpregnantnejšieho zlomku

¹⁵ Nie je jasné, či ide o toho istého Hermogena z Alopék, ktorý vystupuje u Xenofóna a Platóna, ale keďže ide o jedného z bližších Sokratových priateľov, tak sa vo všeobecnosti predpokladá, že táto postava vystupovala aj v Aischinovom *Télaugovi*. Nailsová sa usiluje stlačiť dátum narodenia Hermogena asi do desaťročia 440 pred Kristom, no vzhľadom na absenciu akýchkoľvek presnejších údajov môžeme dátum jeho narodenia predpokladať približne v rozmedzí rokov 455 – 435 pred Kristom.

z *Télauga*, ktorý sa môže pochváliť dobrou provenienciou – pochádza totiž od žiaka stoika Kratéta z Mallu, jedného z prvých profesorov Pergamskej knižnice za jej najväčšieho rozkvetu. Zlomok z diela Hérodika Babylonského Πρὸς τὸν φιλοσοφικρᾶτην (2. stor. pred Kristom) u Aténaia (V 220A = [SSR VI A 84]) znie takto: „Väčšina filozofov zvykne haníť autorov komédií, ako napríklad sokratovec Aischinés v *Télaugovi* zosmiešňuje Kritónovho syna Kritobula pre nevzdelanosť a nedostatočnú osobnú hygienu. Télauges údajne platil za svoj plášť každý deň pol obola nejakému valchárovi. Veľmi smiešne ho zobrazuje aj v situácii, keď je opásaný ovčím rúnom a obutý v sandáloch so špinavými šnúrkami. O takom dokonalom rečníkovi nebude ľahké povedať niečo znevažujúce ani pochvalné.”

Už Dittmar si všimol, že v tomto zlomku vystupuje Télauges ako prívrženec takzvaných pytagoristov, teda tých nasledovníkov Pytagora, ktorí dodržiavali rituálne predpisy – akuzmy – a označovali sa za jeho pravých žiakov (Dittmar 1912, 217). Autori, ktorí upozorňujú na pytagorovské pozadie Aischinovho *Télauga*, uvádzajú popri Télaugovi ako ďalšieho predstaviteľa takéhoto spôsobu života Diodóra z Aspendu, ktorý má pre zmenu blízko k sokratovskej škole kynizmu (porov. Burkert 1972, 203 – 204; Lampe 2015, 67 – 68; Škvrnda 2016, 98 – 102). Hlavným znakom pytagoristov bol príklon k mysticismu a rituálnemu životu, založenom na „očisťovaní“ duše, teda na prísnej askéze. Ich životný štýl sa musel javiť z dobového pohľadu extravagantne, pričom táto skutočnosť bola veľmi pravdepodobne reflektovaná aj samým Aischinom, ktorý Télauga zosmiešňuje práve pre jeho *schmutzige askese*.

Niektorí moderní bádatelia vidia v Aischinovom popise Télauga ako zanedbaného a extravagantne oblečeného filozofa odozvy spartskej *paideie* obohatenej o akuzmy a typické pytagorovské dogmy, ktorá je predmetom Sokratovej irónie a kritiky (Lampe 2015, 68). Takáto interpretácia obsahu *Télauga* môže byť vo svetle nedostatočne zachovaných primárnych zdrojov síce udržateľná, no podľa nás nie je dostatočne vyargumentovaná. V otázke Sokratovej kritiky a irónie sa totiž odvoláva len na jediný, a k tomu ešte značne nejasný zlomok (Priscian., *Instit. grammat.* XVIII 189 = [SSR VI A 88]): „Aischinés v *Télaugovi*: Užime si teraz, vďaka tvojej horlivej mysli, niečo dobré. Ja som odpovedal, že aj po smrti Solónu, ktorý uzákonil zákony pre rovných, si práve teraz užívame mnohé dobré.“

Sokrates údajne celkom v duchu Platónovho neúnavného skúmateľa podrobuje Télauga kritickému a ironickému rozhovoru, pretože Télauges si chce užiť niečo „dobré“ (ἀγαθόν) vďaka jeho „horlivej mysli“ (διανοίας σπουδαίας)“. Správa z Prisciana je však natoľko heslovitá, že nemožno určiť ani adresáta reči, ani jeho hovorcu. Podľa nás je tento zlomok natoľko filozoficky irelevantný, že z neho nemožno vyčítať vôbec nič, čo by súviselo s hlavnou témou dialógu.

Nazdávame sa, že zlomky z *Télauga* nevytvorujú o Sokratovej kritike Télauga alebo akuzmického pytagoreizmu vôbec nič. V skutočnosti to môže byť skôr naopak: Télauges mohol vystupovať ako niekto, kto Sokrata svojim životným štýlom z istého hľadiska prevyšuje, alebo je aspoň rovnako hodný úcty ako on.

Z uvedených zlomkov z *Télauga* podľa nás možno vyčítať nasledujúce informácie: Aischinés sa cez postavu Télauga vysmieva Kritobulovi za nedostatočnú osobnú hygienu. Télauges žije netradičným spôsobom života, ktorý môže indikovať pytagorovské pozadie. Zdá sa celkom pravdepodobné, že v skutočnosti ide o Pytagorovho syna a hlavu celej pytagorovskej sekty akuzmatikov. Tomu by nasvedčovala aj skutočnosť, že Télauges je zanedbaný nielen z hľadiska osobnej hygieny, ale aj oblečenia a vzhľadu ako takého – ide pravdepodobne o veci, ktoré Télauga vôbec netrápili a zlé svetlo vrhali len na Hermogena. Sokrata napokon privádza do apórie Pytagorova bližšie nešpecifikovaná presvedčivosť. Túto vlastnosť zdedil pravdepodobne aj Télauges, podľa Herodikovho referátu „dokonalý rečník“, ktorého nemožno ani hanieť, ani chváliť, pretože jeho telesná zanedbanosť je vyvážená inými vznešenými vlastnosťami.

Télauges alebo o tom, či sa má filozof vzdať verejnej činnosti a žiť bez prostriedkov. O tom, čo v skutočnosti mohlo byť hlavnou témou dialógu, vypovedá zlomok z Marka Aurélia (VII 66 = [SSR VI A 87]): „Odkiaľ vieme, že Télauges nemal lepšiu povahu ako Sokrates? Veď tu nepostačuje len fakt, či Sokrates zomrel slávnejší, či obratnejšie diskutoval so sofistami, alebo či otužilejšie znášal noci na studenom snehu...“

Markus Aurélius naznačuje, že Télauges bol rovnako cnostný ako Sokrates, aj keď v niektorých ohľadoch bol od neho odlišný – nediskutoval so sofistami, nechodieval na vojenské výpravy a nezomrel po verejnom súdnom procese. To značí, že sa spoločensky neangažoval a žil život v ústraní. O tomto svedčí aj kontext Auréliových úvah o Télaugovi. Pasáži s Télaugom bezprostredne predchádza varovanie, aby sa cisár nesprával neľudsky k tomu, kto sa stráni ľudí (*ἀπάνθρωπος*). Pasáž, ktorá bezprostredne nasleduje po úvahe o Télaugovi a Sokratovi, zasa spomína, že božím mužom sa človek môže pokojne stať aj bez toho, že by o tom vedeli druhí, teda bez toho, že by bol známy alebo slávny (Markus Aurélius, VII 65, resp. 67).

Télaugov život „odľuda“ tak môže kontrastovať so Sokratovou filantropiou, ktorú zaznamenáva Platón (*Euthyph.* 3d) a ktorou bol Sokrates všeobecne známy. Zatiaľ čo Sokrates horlivo slúžil svojej rodnej obci a druhým ľuďom, Télauges bol uzavretý do seba a nestaral sa o druhých. Vo svetle nedostatočne zachovaných správ z Aischinovho *Télauga* môžeme len hypoteticky uvažovať o tom, aké dôvody mohol mať Télauges na svoju uzavretosť. Ani v tejto otázke nie sme však celkom bezradní – výraz, ktorý Markus Aurélius zvolil, je *ἀπάνθρωπος*, nie *μισάνθρωπος*. Télauges nie je mizantrop, je len „odvrátený“ od ľudí, pretože považuje za dôležitejšie iné veci – starosť o seba je dôležitejšia ako starosť o druhých. Télaugova utiahnutosť

nachádza svoj predobraz v príbehu o Pytagorovi, ktorý sa na tri roky zatvorí do vyhĺbenej jamy a zdržuje sa akéhokoľvek kontaktu s verejnosťou. Je to práve táto odlúčenosť od ľudí, ktorá z Pytagora napokon spraví presvedčivého rečníka (Diog. Laert., *Vitae* VIII 21 a 41).¹⁶ Okrem toho, Pytagora a Sokrata spája spôsob, akým zomreli – obidvoch zabili rozzúrení spoluobčania, ich „politickí“ protivníci.

Sokratova apória, do ktorej ho dostal Pytagoras, tak môže indikovať, že *Télauges* reprezentuje iný filozofický postoj k problematike starostlivosti o seba. O tom, ako mohla byť táto problematika tematizovaná, môžeme uvažovať opäť len hypoteticky: očisťovanie vlastnej duše sa má diať prostredníctvom rituálnych praktík a prísnej askézy, ktoré vylučujú kontakt s „nezasvätenými“ ľuďmi. V pozadí kontrastu medzi Sokratom a Télaugom môže rezonovať Aischinova kritika Sokratovej verejnej činnosti, ktorý – ako dokazujú príklady s Alkibiadom, Kritiom, prípadne Aristeidom mladším (porov. Plat., *Tht.* 150e) – napriek enormnému úsiliu zlyhával pri výchove druhých ľudí. V inom svojom dialógu sa Aischinés pravdepodobne nezdráhal označiť Sokratovu výchovu za dielo lásky, alebo „božského údelu“ (θεία μοίρα) (Ael. Aristid., *Orat.* XLV 19 – 20d = [SSR VI A 53]; porov. Mársico (2017, 207), teda dielo erotického egoizmu¹⁷ alebo náhody. Mohol Aischinés v *Télaugovi* naznačovať, že Sokrates bol nezdržanlivý v láske k druhým ľuďom a nerozumne sa vystavoval náhode tam, kde mohol mať veci pod kontrolou?

V zlomkoch Aischinovho *Télauga* je prítomná veľká filozofická téma starostlivosti o seba a o tých druhých. Súčasní autori upozorňujú, že sokratovská starostlivosť o seba sa realizuje dialekticky, teda prostredníctvom starostlivosti o druhých, spoločným hľadaním definícií a cnostného spôsobu života (Suvák 2016a; 2016b). Po Sokratovom verejnom odsúdení sa však medzi jeho priateľmi o tejto téme určite viedli kritické diskusie. Mohol Sokrates predísť hnevu svojich spoluobčanov, ktorý vyústil do obžaloby pred súdom, ak by obmedzil svoju filantropiu len na úzky okruh svojich nasledovateľov?

Na jednej strane sa vyprofilovala skupina sokratovcov, ktorí po jeho smrti žili v ústraní z milodarov vplyvných politikov, či už Dionýzia mladšieho, alebo jeho strýka Dióna (Platón, Aristippos, Aischinés), alebo spartského kráľa (Xenofón). Na druhej strane stáli Antisthenés a kynici, ktorí zostali v *polis*, no na rozdiel od Sokrata radikalizovali učiteľovu filantropiu a radšej si zvolili život v extrémnej chudobe a v špecificky ponímanej láske k druhým, ktorá je v skutočnosti ich ostrou a nevyberanou kritikou.¹⁸

¹⁶ Druhá správa z Hermippa pôsobí ako racionalizujúci pokus o vysvetlenie prvej správy, ktorá pochádza od Hieronyma, a ktorá môže siahať až k Aristippovi. Obidve správy však vidia v Pytagorom praktizovanej *meditatio mortis* príčinu jeho nezvyčajnej presvedčivosti.

¹⁷ Diskusiu moderných bádateľov (najmä Vlastosove úvahy) o povahe Sokratovho egoizmu opisuje štúdia Obdrzalek (2013).

¹⁸ Porov. štúdiu Flachbartová (2014), ktorá tematizuje túto problematiku prostredníctvom vzťahu Diogena zo Sinópy k Platónovi.

Ktorú cestu si teda má zvoliť sokratovský filozof, poučený Sokratovým osudom? Aischinova pozícia pravdepodobne nebola čierno-biela. Na jednej strane sa v *Télaugovi* vysmieval Hermogenovi, ktorý zabúdala na Télauga a neprispieval mu na živobytie. To môže indikovať, že filozof by nemal žiť ako žobrák a úplne zanedbávať svoje sociálne prostredie. Takisto sa vysmieval z Kritobulovej nevedomosti (ἄμαθια), ktorá vzdialene pripomína rozpor medzi Platónovou teoreticky založenou sokratikou a praktickým variantom kynikov, ktorí odmietali učené metafyzické výklady. Na druhej strane podľa Herodika Aischinés poukazoval na to, že filozofovi nemá až tak záležať na tom, či ho druhí zanedbávajú, pretože má na starosti dôležitejšie veci ako dbať o svoje materiálne zabezpečenie. Práve túto amfibóliu môže mať na mysli aj Demetrios vo svojom spise *O výrečnosti* (Demetr., *De elocut.* 291 = [SSR VI A 89]): „Takmer celé rozprávanie týkajúce sa Télauga vedie k apórii, či je na výsmech, alebo ho treba obdivovať. Takáto forma je dvojznačná. Na jednej strane v nej nie je irónia, no na druhej strane sa tam predsa len odráža niečo ironické.“

Na jednej strane sokratovskému filozofovi nemá primárne záležať na tom, či mu druhí ľudia budú za jeho dobrodenia prispievať na živobytie. Keby mu, naopak, na jeho materiálnom zabezpečení predsa len záležalo, jeho život by nemusel strátiť autenticitu, ak by dostával peniaze od iných zaslúžene, teda spravodlivo. Má filozof žiť ako žobrák na posmech ostatným, alebo sa predsa len má usilovať získať prostriedky na živobytie od iných svojou múdrosťou?

Na jednej strane vystupuje Sokrates, ktorý žije v rodnom meste všetkým ľuďom na očiach. Každý deň sa stretáva množstvom ľudí, má dobrého priateľa Kritóna, ktorý mu všetko zabezpečuje, ďalej Alkibiada a mnohých iných vplyvných známych, ktorí mu prispievajú na živobytie.¹⁹ Na druhej strane zasa stojí Télauges, syn slávneho mudrca, ktorého prehládajú aj vlastní priatelia (alebo Aischinés a sokratovci, ktorí po súdnom procese so Sokratom a demokratickej reštaurácii strácajú príjmy od vplyvných občanov a musia sa uchýliť za hradby svojho mesta, ak nechcú padnúť na úplné dno spoločnosti ako kynici).

Záver. Meno Télauga sa neskôr objaví aj v istej antickej príručke rétoriky, kde sa uvádza ako príklad kynickej satiry dielo *Télaugovo vrece* (Τηλαύγουσ θύλακος). Jej účelom je pobaviť rozumných ľudí (Demetr. *de elocut.* 170 = [SSR VI A 85]).²⁰ Aischinov *Télauges* tak mohol byť nielen dialógom s vážnou praktickou otázkou o tom, do akej miery a či vôbec má filozofovi záležať na „vonkajších“ dobrách

¹⁹ Porov. Diog. Laert., *Vitae* II 74: Sokratovými pokladníkmi sú poprední Aténčania, ktorí mu posielajú chlieb a víno.

²⁰ Pozri bližšie štúdiu Cepko (2017), ktorá rekonštruje filozofické východiská Krátetovej epickej travestie *Kapsa*. Jej hlavným cieľom bolo šíriť kynické ideály skromnosti a priateľskej ľudskosti medzi širšie vrstvy obyvateľstva. Obsahom *Télaugovho vrecu* tak podobne mohlo byť šírenie myšlienky dobrovoľného príspevku (nie nevyhnutne peňažného) na minimálne životné náklady ľuďom, ktorých by sme dnes asi so všetkou vážnosťou nazvali bezdomovcami.

a blahu iných. Mohol slúžiť aj ako inšpirácia kynickej satiry, ktorá mieša vážne so smiešnym. Aischinov *Télauges* svojou dvojznačnosťou mohol stáť na rozhraní dvoch práve sa rodiacich tradícií sokratiky – kynizmu a platonizmu.

Aischinova sokratika pred nami odhaľuje iný, z dejinno-filozofického hľadiska dosiaľ málo akcentovaný horizont: je ním tradícia myslenia, ktorá ešte nerozlišuje medzi sofistami / rečníkmi a filozofmi, ani medzi predsokratovcami a Sokratom. Aischinés ešte nerozvíja metafyzické špekulácie vychádzajúce zo Sokratovej filozofie, ani ju neradikalizuje prísny asketizmom. Svojho Sokrata stavia pred apórie, problematizuje ho. Usiluje sa z jeho odkazu vyťažiť odpovede na závažné praktické dilemy, ktorým čelilo sokratovské hnutie bezprostredne po smrti svojho učiteľa. Jednou z týchto dilem bola pravdepodobne aj otázka, ako sa vyrovnáť so Sokratovou filantropiou a so životom vedeným na cudzie útraty. Jeho filozofická misia, ktorá predpokladala, že starostlivosť o seba sa môže realizovať len prostredníctvom starostlivosti o druhých, stroskotala zároveň s jeho smrťou.

Aischinovo stanovisko nemuselo byť vyhranené – nevydal sa cestou k matematickému pytagoreizmu ako Platón, ani smerom k akuzmatickým pytagoristom ako kynici. Platóna upozorňuje, že chudoba a múzická nevzdelanosť nie sú pravej cnosti na prekážku; kynikom sa zase vysmieva za nevyberané správanie, ktoré ich privádza v očiach druhých do nedôstojného postavenia hraničiaceho s opovrhnutím. Aischinés tak stojí kdesi na pomedzí týchto rodiacich sa tradícií sokratovského myslenia a možno práve preto si ho história zapamätá ako najvernejšieho Sokratovho nasledovníka.

Literatúra

- BEALL, E. F. (2001): Diogenes Laertius on Aeschines the Socratic's Works. *Hermes*, 129 (1), 142 – 144.
- BRISSON, L. (2018): Plato and the Socratics. In: Stavru, A. – Moore, CH. (eds.): *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden: Brill, 237 – 266.
- BURKERT, W. (1972): *Lore and Science in Ancient Pythagoreism*. Cambridge: Harvard University Press.
- CEPKO, J. (2017): Kratétova kynická utópia. *Filozofia*, 72 (2), 92 – 102.
- DITTMAR, H. (1912): *Aeschines von Sphettos*. Berlin: Wiedmannsche Buchhandlung.
- FLACHBARTOVÁ, L. (2014): Diogenes of Sinope as Socrates mainomenos. In: Suvák, V. (ed.): *Antisthenica Cynica Socratica*. Praha: OIKOYMENH, 308 – 350.
- GIANNANTONI, G. (1990): *Socratis et Socraticorum Reliquiae II*. Napoli: Bibliopolis.
- KALAŠ, A., SUVÁK, V. (2013): *Antisthenis fragmenta*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- LAMPE, K. (2015): Rethinking Aeschines of Sphettus. In: Zilioli, U. (ed.): *From the Socratics to the Socratic Schools*. New York: Taylor & Francis, 61 – 81.
- LAMPE, K. (2010): Socratic Therapy from Aeschines of Sphettus to Lacan. *Classical Antiquity*, 29 (2), 181 – 221.
- MÁRSICO, C. (2018): Shock, Erotics, Plagiarism, and Fraud: Aspects of Aeschines' of Sphettus

- Philosophy. In: Stavru, A. – Moore, CH. (eds.): *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden: Brill, 202 – 220.
- NAILS, D. (2002): *The People of Plato*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc.
- OBDRZALEK, S. (2013): Socrates on Love. In: Bussanich, J. – Smith, N. D. (eds.): *The Bloombsbury Companion to Socrates*. London: Bloomsbury Academic, 210 – 232.
- PENTASSUGLIO, F. (2017): Eschine di Sfetto: alcue nuove testimonianze. *Méthexis*, 29 (1), 59 – 88.
- PRIOR, W. J. (2013): Socratic Metaphysics. In: Bussanich, J. – Smith, N. D. (eds.): *The Bloombsbury Companion to Socrates*. London: Bloomsbury Academic, 68 – 93.
- ROWETT, C. (2014): The Pythagorean society and politics. In: Huffman, C. (ed.): *A History of Pythagoreanism*. Cambridge: Cambridge University Press, 112 – 130.
- SUVÁK, V. (2018): Socratic Therapy as Taking Care of the Self and Others. In: Suvák, V. (ed.): *Care of the Self. Ancient Problematizations of Life and Contemporary Thought*. Leiden – Boston: Brill Rodopi, 1 – 49.
- SUVÁK, V. (2006): Sókratés a sokratika. In: Suvák, V. (ed.): *Sokratika I. Sókratovská tradícia myslenia od antiky po súčasnosť*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 5 – 32.
- SUVÁK, V. (2016a): Sókratovská therapeia: Antisthenés o rozumnosti. *Filozofia*, 71 (2), 85 – 95.
- SUVÁK, V. (2016b): Sókratovská therapeia: Platónov Charmidés 153a – 158d. *Filozofia*, 71 (5), 357 – 368.
- ŠKVRNDA, F. (2016): Bol Antisthenés pýthagorovec? *Filozofia*, 71 (2), 96 – 106.
- THOM, J. C. (2013): The Pythagorean Akousmata and Early Pythagoreanism. In: Cornelli, G. – McKirahan, R. – Macris, C. (eds.): *On Pythagoreanism*. Berlin: Walter de Gruyter, 77 – 102.

Tento príspevok vznikol ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA 1/0017/17 *Aischinés a sokratovský dialóg*.

František Škvrnda ml.
Katedra medzinárodných politických vzťahov
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: frantisek.skvrnda2@euba.sk